

УДК 378.351

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE
PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE RESCUERS
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ**

Koval M. / Коваль М.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor / доктор педагогічних наук, професор,
ORCID:0000-0002-0662-862X*

Koval I. / Коваль І.,

*Candidate of Pedagogical Sciences / кандидат педагогічних наук,
ORCID: 0000-0002-9204-9228*

Lviv State University of Life Safety

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Анотація. У статті визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини, а саме: проектування та реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ЗВО ДСНС України; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей майбутніх рятувальників; залучення майбутніх рятувальників до активної самоосвіти і саморозвитку; психологічний супровід процесу формування професійної компетентності майбутніх рятувальників. Визначені педагогічні умови мають конкретну й специфічну змістову наповненість, а системна їх єдність сприяє формуванню професійної компетентності в сфері безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: педагогічні умови, компетентність, майбутні рятувальники, освітній процес, галузь безпеки людини.

Постійна трансформація вищої освіти та поступове входження України в освітній і науковий простори Європи зумовлені зростанням вимог до компетентності усіх випускників в умовах світової конкуренції. Орієнтація на професійне становлення майбутнього фахівця як особистості та активного суб'єкта освітнього процесу може бути зреалізованою на ціннісно-гуманістичному підґрунті діяльності науково-педагогічного колективу у закладах вищої освіти (ЗВО). Тобто, професійна підготовка майбутніх спеціалістів повинна ґрунтуватись на діалозі, співпраці, гуманності, що продукує обмін цінностями, знаннями, навичками та досвідом між педагогами й студентами. В свою чергу, це на звужує можливості майбутніх фахівців, а навпаки розширює кругозір можливостей щодо успішної самореалізації, що визначається не лише компетентністю, а й психологічним благополуччям, позитивним ставленням як до власного фізіологічного здоров'я, так і оточуючих.

Не виключенням у цьому контексті є і заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, серед яких і ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України).

Аналіз наукових джерел і публікацій. Педагогічні умови є основою вдосконалення будь якого освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців, тому залишаються в центрі уваги як провідних науковців, так і практиків. Питаннями вдосконалення педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності розглядали у своїх працях О. Бикова, Р. Гуревич,

М. Козяр, А. Литвин, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Олійник, В. Павлушенко, Л. Руденко та багато інших. О. Парубок проаналізував дидактичні умови використання практичних ігор у процесі навчання фахівців пожежної безпеки; А. Капля виокремив організаційно-педагогічні умови соціалізації курсантів у профільному ЗВО; В. Шемчук педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх військових управлінців. Але, разом з тим, у прямій постановці педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців галузі безпеки людини не розглядались, а постійний розвиток суспільства вимагає їх безперервну трансформацію.

Отже, потрібно виокремити ті умови, що створюють найбільш позитивний вплив на освітній процес, забезпечуючи професійне становлення майбутніх фахівців ДСНС України.

Мета статті – визначення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність кожного фахівця формується у процесі навчальної й практичної діяльності, і проявляється в поєднанні з їх цінностями, оскільки лише за умови ціннісного відношення й особистісної зацікавленості відбувається становлення професіонала. При цьому, ціннісний вектор професійної підготовки сприяє становленню інтегральних особистісних характеристик, що є безпосередніми показниками професійного розвитку індивіда. Тому постає проблема визначення та обґрунтування педагогічних умов, що створюються у ЗВО ДСНС України.

Так, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» умови трактуються як необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь [1, с. 1295].

Враховуючи досвід сучасних дослідників та проведене нами дослідження [2, 3], визначено педагогічні умови, що забезпечують успішне становлення рятувальників в галузі безпеки людини. Розглянемо їх детальніше.

Так, першою педагогічною умовою є: *проектування та реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ЗВО ДСНС України*. Ця умова продукує формування мотиваційно-ціннісного та особистісно-комунікативного компонентів професійної компетентності фахівців служби цивільного захисту, що дозволяє виявити й актуалізувати особистісні потреби та інтереси всіх учасників освітнього процесу щодо самовдосконалення в навчально-пізнавальній та службовій діяльності. Найкращим способом і можливістю цієї взаємодії є взаємоповага та бажання зрозуміти один одного, що сприяє виявленню особистісних потреб та інтересів усіх учасників освітнього процесу. Психопедагогічно організована взаємодія між майбутніми рятувальниками, наставниками та науково-педагогічним складом є основою формування особистості, в якому відносинам конфронтації, диктату протиставлений діалог та співпраця. Цей процес в навчальних закладах з особливими умовами навчання налагоджують практичні психологи та фахівці виховних відділів, котрі намагаються за допомогою нормативних документів знайти як індивідуальний підхід, так і колективний. Позитивний психологічний клімат довіри між

представниками освітнього простору сприяє розкриттю творчості, самостійності та активності кожного фахівця служби цивільного захисту.

Акцентуючи увагу на організації службової діяльності, треба сказати, що фахівці ДСНС України повинні дотримуватись Статутів, Наказів, Кодексу цивільного захисту, оскільки в них регламентується діяльність та система виконання горизонтальних і вертикальних вказівок та розпоряджень, що сприяє результативній професійній діяльності в екстремальних умовах. Ця умова вимагає від майбутніх фахівців галузі безпеки людини ретельності, готовості в будь-яку хвилину, за будь-яких умов виконувати свій службовий обов'язок перед громадянами України, оскільки кожен рятувальник, вступаючи на службу цивільного захисту, складає присягу на вірність українському народові та зобов'язаний повсякденно її дотримуватись.

Другою педагогічною умовою є: *цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей майбутніх рятувальників* (цілеспрямованості, впевненості в собі та своїх професійних діях, швидкої орієнтації в ситуаціях невизначеності, комунікативності, відповідальності, готовності до ризику, високого рівня саморегуляції тощо).

На основі цієї умови формуються мотиваційно-ціннісний та когнітивно-інтелектуальний компоненти професійної компетентності майбутніх рятувальників, що сприяє їх адаптації до службової діяльності та їхній ефективній взаємодії. Вагомою при цій умові, є діяльність психологічної служби ДСНС України, що регламентована наказом МВС України № 747 від 31.08.2017 р. «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» [4], відповідно до якого для формування позитивного мікроклімату у колективах з особовим складом необхідно проводити тренінгові заняття, індивідуальні та групові бесіди, вивчати побутові умови та проблеми життєдіяльності. Заняття, що проводяться практичними психологами завжди сприяють адаптації майбутніх фахівців до умов службової діяльності та знімають різного роду бар'єри взаємодії, оскільки майбутні рятувальники вступивши до навчальних закладів із особливими умовами навчання, мають певний страх у взаємовідносинах з колегами та є дещо скутими у своїй взаємодії. Практичні психологи допомагають також їм у непорозуміннях зі сім'єю та друзями, що опинились за межами соціального контролю, оскільки повсякденна діяльність керується офіцерами-наставниками та науково-педагогічним складом ЗВО, котрі постійно сприяють і застерігають майбутніх рятувальників від негативних чинників. Часто для зняття емоційної втоми та напруги осіб, котрі перебували в надзвичайних ситуаціях, проводяться релаксаційні заняття у кімнатах релаксації, де вони мають змогу відновити психологічну рівновагу та заспокоїтись.

Цікавою також є організація виховної роботи, що регламентується наказом МНС України від 06.03.2008 року «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту» [5], згідно з яким безпосередні командири спільно із наставниками виховних відділів зобов'язані проводити культурно-патріотичне виховання молоді, в процесі чого формується

любов до Української держави, пошана, гордість за свою професію, почуття патріотизму, національна свідомість, усвідомлення ролі рятувальника в суспільстві та прагнення власним прикладом служити інтересам Батьківщини.

Третьою педагогічною умовою є: *залучення майбутніх рятувальників до активної самоосвіти і саморозвитку*. Ця умова спрямована на формування когнітивно-інтелектуального та нормативно-операційного компонентів професійної компетентності фахівців служби цивільного захисту, що сприяє підвищенню їхньої мотивації щодо самореалізації в освітній і професійно-практичній діяльності, формує їхню поведінку та позитивно впливає на їхній розвиток і професійне становлення. Освіта та самоосвіта полягають у тому, що кожен рятувальник для набуття професійних вмінь та навичок повинен постійно вдосконалюватись та самовдосконалюватись, оскільки світові інновації в галузі безпеки людини щоденно розвиваються і потрібно намагатись іти в ногу з наукою. З цією метою на базі ЗВО ДСНС України функціонують навчально-рятувальні пожежні частини, де майбутні рятувальники заступають на чергування та виїжджають на надзвичайні ситуації різного характеру. Це, своєю чергою, сприяє виробленню навичок роботи в апаратах, спецодязі, команді, і, головне переймається досвід діяльності професіоналів.

Залучення майбутніх рятувальників навчальних закладів ДСНС України до активної самоосвіти й саморозвитку сприяє усвідомленому оволодінню фаховими знаннями, формує поведінку й сприяє професійному та особистісному становленню. Самоосвіта й саморозвиток прискорюють процес розвитку та становлення особистості як фахівця, завданням яких є формування суб'єкта, здатного бачити, вирішувати проблеми і знаходити нові способи ліквідації стихійного лиха.

Зараз формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах відбувається у новій формі самоосвіти й саморозвитку із використанням комп'ютерних та інтернет ресурсів (он-лайн курси, відео-лекції тощо). З огляду на це, всі фахівці цивільного захисту для підтримки належного професійного рівня прагнуть до професійного самовдосконалення, яке починається з університету й продовжується протягом усього професійного шляху. Якщо ж рятувальник не самовдосконалюється, не експериментує над самим собою, то в результаті перетворюється на «ремісника, що стоїть за верстатом і виконує рутинну роботу», яка є фіксованою. Проте професійна діяльність майбутніх рятувальників вимагає інновацій, що сприятиме майстерності та компетентності в ситуаціях ризику.

Четвертою педагогічною умовою є: *психологічний супровід процесу формування професійної компетентності майбутніх рятувальників*. Ця умова спрямована на формування мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, нормативно-операційного й особистісно-комунікативного компонентів професійної компетентності фахівців цивільного захисту та сприяє інтегруванню професійно-екстремальних і психологічних знань, системи потреб і мотивів особистості майбутнього рятувальника в екстремальних умовах. На основі четвертої умови складено методичку, що забезпечується узгодженням складників:

- цільовий – відображає вимоги сформованості усіх структурних компонентів професійної компетентності;
- змістовий – базується на формуванні змісту освітнього процесу, що сприяє успішному формуванню цих компонентів;
- технологічний – визначає форми, методи і технології формування професійної компетентності.

Провідним завданням методики формування професійної компетентності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах є розвиток фахових вмінь та навичок з урахуванням особливостей професійної діяльності. Її сутність спрямована на розвиток комунікативності, впевненості, цілеспрямованості, готовності до ризику, відповідальності, стресостійкості. Вагомим аспектом методики є підвищення толерантності до невдач та невизначеності, оскільки рятувальники постійно перебувають та працюють у ситуаціях ризику й небезпеки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Формування професійної компетентності майбутніх рятувальників галузі безпеки людини є цілеспрямованим, інтегративним процесом, що має на меті набуття знань, опанування вмінь і навичок, які сприяють професійному становленню, продукуючи при цьому професійне самовдосконалення. Визначені та обґрунтовані педагогічні умови мають конкретну специфічну змістову наповненість. Системна єдність чотирьох умов сприяє формуванню професійної компетентності в сфері безпеки життєдіяльності.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо в аналізі, вивченні та інтерпретації нових методів, засобів, прийомів формування компетентності майбутніх рятувальників, а також їх готовності до неперервного саморозвитку у галузі безпеки людини.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / авт.-уклад. Бусол В. К.; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
2. Коваль І. С. Психолого-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах / І. С. Коваль // *Modern science – Moderní věda.* – 2017. – № 1. – С. 134–139.
3. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 294 с.
4. Наказ МВС України «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій» № 747 від 31 серпня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#Text>.
5. Наказ МНС України «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівниками органів і підрозділів цивільного захисту» № 177 від 06 березня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_bo/pg_gwgcoo/index.htm.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoï movy / avt.-uklad. Busol V. K.; Irpin : Perun, 2001. 1440 s. [in Ukrainian].
2. Koval I. S. Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh riatuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh / I. S. Koval // Modern science – Moderní věda. – 2017. – № 1. – S. 134–139. [in Ukrainian].
3. Koval I. S. Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh riatuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Lviv, 2017. 294 s. [in Ukrainian].
4. Nakaz MVS Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku psykholohichnoho zabezpechennia v Derzhavniï sluzhbi Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsii» № 747 vid 31 serpnia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-17#Text>. [in Ukrainian].
5. Nakaz MNS Ukrainy «Pro zatverdzhennia Nastanovy z orhanizatsii sotsialno-humanitarnoi roboty z osobamy riadovoho i nachalnytskoho skladu ta pratsivnykamy orhaniv i pidrozdiliv tsyvilnoho zakhystu» № 177 vid 06 bereznia 2008 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://uazakon.com/documents/date_bo/pg_gwgcoo/index.htm. [in Ukrainian].

Abstract. *The article defines and substantiates the pedagogical conditions for the formation of the professional competence of future rescuers in the field of human safety, namely: design and implementation of subject-subject interaction in the educational process of the Higher Secondary School of Emergency Services of Ukraine; purposeful formation and development of professionally important qualities of future rescuers; involvement of future rescuers in active self-education and self-development; psychological support of the process of formation of professional competence of future rescuers. The specified pedagogical conditions have a specific and specific content, and their systemic unity contributes to the formation of professional competence in the field of life safety.*

Key words: *pedagogical conditions, competence, future rescuers, educational process, the field of human safety.*